

cultural space, units of knowledge, informeme, lingvo-cultureme, logoevisteme, keywords of national and linguistic worldview, free associative experiment, varieties of logoevistemes.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуценко В. А.

УДК 81'373'42

І. Д. Стоянова

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗНО-ЦІННІСНОГО СКЛАДНИКА ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ *STATE* В ДИСКУРСІ АНТИУТОПІЇ

В статті розглядаються особливості вербалізації образно-ціннісного складника лінгвокультурного концепту *STATE* в дискурсі антиутопії. Актуальність дослідження визначена антропоцентричною природою досліджуваного концепту та його належністю до фундаментальних ментальних уявлень, які лежать в основі процесів категоризації та концептуалізації соціокультурної дійсності, а також залученням когнітивно-дискурсивних методик аналізу, що відкривають нові можливості вивчення концептів через їх функціонування у дискурсі.

Об'єктом дослідження є сукупність мовних засобів вербалізації концепту *STATE* на лексичному рівні в дискурсі антиутопії. Мета цієї статті розкрити лінгвокультурну специфіку концепту шляхом з'ясування характерних мовних засобів його актуалізації. Матеріалом дослідження стали контексти дискурсу антиутопії, що були виділені методом суцільної вибірки із художніх творів жанру антиутопії англійських та американських авторів двадцятого сторіччя. Обсяг склав понад 4738 сторінок.

Аналіз мовного матеріалу дозволяє виявити мовні засоби і пояснити особливості вербалізації концепту *STATE* в англійській мовній картині світу. Спираючись на трактування концепту як одиниці свідомості, що відбиває знання та досвід людини [1, с. 95; 2, с. 91], услід за Г. Г. Слишкіним [3], В. І. Карасиком [4, с. 129], розмежовуємо понятійний, образний та ціннісний зміст концепту *STATE*, співвідносний із компонентами значення номінативних одиниць мови, які вербалізують його у дискурсі.

Образно-ціннісний складник концепту відбивається у його чуттєвому сприйнятті й у сукупності оцінок, які наявні в індивідів [5, с. 49; 6, с. 47; 7, с. 62]. Образно-ціннісний складник концепту *STATE* реалізується в англійському дискурсі антиутопії за допомогою

різноманітних різнорівневих мовних засобів. Серед основних мовних засобів реалізації концепту *STATE* превалюють лексичні засоби (86%). Як свідчить аналіз мовного матеріалу, найуживанішим мовним засобом, що репрезентує образний складник концепту *STATE* є **метонімія** – суміщення понять у слові, коли вираження поняття усвідомлюється як вторинна ономасіологічна функція слова, вже „зайнятого” іншим поняттям [8, с. 160]. На концептуальному рівні базою для такого тропу, як метонімія, є коактивація абстрактних концептів типу ЧАСТИНА-ЦІЛЕ, ПРИЧИНА-РЕЗУЛЬТАТ, що слугують моделюванню фундаментальних перцептивних інваріантів когніції і виступають тими топологічними константами, які організують взаємодію людини з навколишнім середовищем [9, с. 186], (див. прикл. 1) “*The Party was trying to kill the sex instinct, to distort it and dirty it*” (Orw); влада концептуалізується через такий артефакт-символ, як **рука**: (2): “...*made the Vigilante volunteers an official arm of the government*” (Lond).

Пізнання і структурування концептуалізованого поняття *STATE* виявляється у дії механізму **епітезації**. У сучасному мовознавстві під епітетом розуміють експресивно-образне або емоційно-оцінне означення, яке має суттєву для певного контексту рису об’єкта номінації з метою конкретизування уявлення про нього [10, с. 26]. Функції епітетів, які вербалізують концепт *STATE*, виконують прикметники (3): “...*it was up to liewdies not to let such a rotten and evil Government rule again*” (Burg); полікомпонентні атрибутивні ряди (4): “...*from the point of view of our rulers, the only dangers are power-hungry people*” (Lond). Епітетні конструкції відтворюють різні складники концепту *STATE*, наприклад, зовнішні та якісні характеристики влади (5): “*Somebody has bitten you up. – Yes, the police, the horrible ghastly police*” (Burg); (6) “...*at sight of the heavy, lined face, so ugly and so intelligent, his heart seemed to turn over*” (Orw).

Опис системи витворення стандартизованих осіб в дискурсі антиутопії доведено до абсурду. На лексичному рівні цей процес знаходить свій вияв через використання **псевдонаукової термінології**. Це виявляється, наприклад, у вживанні лексико-семантичного ряду слів, що застосовуються у сфері „виховання” людини як особи з лише певним набором рис, необхідних для ідеологізованого суспільства – переробці людей на знеособлену масу: *Laboratory conditioning, modern fertilizing process, Bokanovsky’s Process, bokanovskification, to manufacture twins, to immunize, the process of ripening* (Hux).

Одним із засобів образної інтерпретації концепту *STATE* є залучення **евфемізмів**. Евфемізм – зображальний засіб, який у природній мові слугує для більш точного називання предмета чи явища і, зрештою, розширює й збагачує лексичну систему мови. В англійському дискурсі антиутопії евфемізм постає обмежувачем лексичної системи й позбавляє слово широкого кола асоціацій. А це слугує кінцевій меті – позбавлення кожної людини індивідуальності, підпорядкування її державній машині. Як приклад,

можна навести такі евфемізми: *joyscamp* – (табір примусової праці); *Minipax* – The Ministry of Peace (Міністерство Миру); *Minitrue* – Ministry of True (Міністерство Правди). Значення складових компонентів цих складних слів відповідає тому значенню, яке присвоєне слову з евфемістичним значенням в антиутопічній державі. *Minipax* – це позначення Міністерства Миру, яке відало питаннями проведення військових дій. Буквально це слово слід розуміти як „мінімум миру”, а максимальний стан миру в антиутопічному суспільстві спостерігається тоді, коли точаться воєнні дії. *Minitrue* – означає Міністерство Правди, яке займається змінами історичних фактів, які не відповідають політиці держави в певний час. Значення цього слова впливає з буквального розуміння його складових частин, тобто „мінімальна правда або мінімум правди”: (7) *“The Ministry of Truth, which concerned itself with news, entertainment, education, and the fine arts. The Ministry of Peace, which concerned itself with war. The Ministry of Love, which maintained law and order”* (Orw). Через прагматичну варіативність (міграцію евфемізму за межі соціолекту) відбувається втрата словом евфемістичного ефекту, воно стає прямим найменуванням неприємного об’єкта чи явища [11, с. 34].

Для образної інтерпретації концепту *STATE* у досліджуваному типі дискурсу залучаються *прислів’я*, що належать до фразеологічних єдностей, які, узагальнюючи накопичений людський досвід, зараховуються до емоційно-образних ресурсів мови і мають повчальний смисл. Прислів’я, вживані в англійському дискурсі антиутопії, використовувалися під час уроків гіпнопедії: (8) *“But every one belongs to every one else,” he concluded, citing the hypnopedic proverb*” (Hux); (9) *“Everybody’s happy now, Yes, everybody’s happy now, echoed Lenina. They had heard the words repeated a hundred and fifty times every night for twelve years”* (Hux). Для прислів’їв як частини гіпнопедичних уроків характерні особливий ритм і рима. Втім їх не можна повною мірою вважати узагальненням людського досвіду: вони створені спеціально для втілення принципів заорганізованого світу, в якому прагнення до досягнення досконалої ефективності не залишає місця для особистої свободи. Деякі прислів’я, які ілюструють звичні ціннісні стереотипи, змінюються. Механізм створення псевдоприслів’їв та іронічних афоризмів побудований на заміні стрижневого слова іншим, логічно узгодженим з принципами утверджуваного світу: (10) *“Never put off till tomorrow the fun you can have today”* (Hux), (найвища мета антиутопічного суспільства – прагнення до задоволення); (11) *“Ending is better than mending. The more stitches the less riches”* (Hux) – (установка на масове споживання товарів). Прислів’я, які використовуються суб’єктами влади, сприймаються як сатиричне зображення універсальної однозначної мови, яка сприяє контролю над думками й почуттями громадян.

Когнітивний процес аналогового осмислення людським індивідуумом фрагментів зовнішнього та внутрішнього світу найбільш помітно виявляється у тропеїчній природі *порівняння*, в якому найбільш яскраво та повно позначена сутність переносу значення [12, с. 75]. Концепт *STATE* пов’язаний з концептом **ЛЮДИНА**. Концепт

залучається до утворення порівняння, якщо в ролі його об'єкта виступає людина з деяким загальновідомим набором рис, (12) “*A power that can make him feel like a god, while acting like a beast*” (Gold).

Аналіз кількісних підрахунків дозволяє зробити висновок, що найбільш численним засобом представлення концепту *STATE* є метонімія (13%), епітети (11%). Периферійним мовним засобом є порівняння – (2%). Особливості вживання зазначених засобів пов'язані із прагматичною метою здійснення впливу на партнера по комунікації, підкорення його волі. Актуалізація цих засобів відбиває ілюзії комунікантів – суб'єктів влади тоталітарного суспільства. В результаті використання визначених лексичних мовних засобів створюється образ антиутопічної держави, що усвідомлюється в англійській лінгвокультурі як влада, яка прагне все охопити, контролювати і всюди проникати. Домінуючим методом управління стає насильство, примушення, терор.

Перспективним для сучасного мовознавства є подальший розгляд та вивчення мовної репрезентації та засобів об'єктивації концептосфери дискурсу антиутопії англійської, української та російської мов з метою виявлення ментальності її носіїв.

Список використаної літератури

- 1. Залевская А. А.** Основные направления психолингвистических исследований в Тверском университете / А. А. Залевская // Язык, культура и социум в гуманитарной парадигме : сб. научн. трудов / [отв. ред. А. А. Романов]. – Москва-Тверь : ИЯ РАН Твер. гос. ун-т, 1999. – С. 92 – 97.
- 2. Кубрякова Е. С.** Концепт // Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996. – С. 90 – 93.
- 3. Слышкин Г. Г.** От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов сознания и дискурсе : [монография] / Г. Г. Слышкин. – М. : Академия, 2000. – 124 с.
- 4. Карасик В. И.** Языковой круг: личность, концепты, дискурс : [монография] / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
- 5. Воркачев С. Г.** Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – М. : Нефтяник, 2001. – № 3. – С. 64 – 73.
- 6. Степанов Ю. С.** Концепт // Словарь русской культуры : опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Школа „Язык русской литературы”, 1997. – С. 43 – 83.
- 7. Стернин И. А.** Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : [науч. издание]. – Воронеж, 2001. – С. 58 – 65.
- 8. Падучева Е. В.** Динамические модели в семантике лексики / Е. В. Падучева. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
- 9. Капранов О. П.** Взаємодія словотвірних метонімії та метафори у теорії „концептуальної інтеграції” (на матеріалі похідних іменників німецької мови) / О. П. Капранов // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. – Серія Філологія. – 2002. –

Вип. 6. – С. 182 – 188. **10. Ивченко В. И.** Лингвостилистика тропов Юрия Казакова / В. И. Ивченко. – Минск. : УП Ред. науч.-метод. журн. „Пачатковая школа”, 2002. – 112 с. **11. Заботкина В. И.** Новая лексика современного английского языка : [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз] / В. И. Заботкина. – М. : Высшая школа, 1989. – 126 с. **12. Мезенин С. М.** Образное сравнение с точки зрения функциональной перспективы (на материале языка произведений Шекспира) / С. М. Мезенин // Учёные записки. Синтаксические исследования по английскому языку, 1971. – Т. 473. – Вып. 2. – С. 75 – 81. **13. Orwell G.** 1984 / G. Orwell. – N Y. : New American Library, 1949. – 177 p. – (Orw). **14. London J.** The Iron Heel / J. London. – Chicago : Library of Congress, 1930. – 98 p. – (Lond). **15. Burgess A.** Clockwork Orange / A. Burgess. – L. : Penguin Books, 2000. – 152 p. – (Burg). **16. Huxley A.** The Brave New World / A. Huxley. – L. : Chatto a. Windus, 1934. – 306 p. – (Hux). **17. Golding W.** The Lord of the Flies / W. Golding. – N. Y. : Odyssey. Press, 1963. – 498 p. (Gold).

Стоянова І. Д. Лексичні засоби вербалізації образно-ціннісного складника лінгвокультурного концепту *STATE* в дискурсі антиутопії

Стаття присвячена вивченню засобів вираження концепту *STATE*, що є одним із базових в концептуальному просторі дискурсу антиутопії. Дослідження базується на методології та стратегіях когнітивної лінгвістики і антропоцентричному підході до аналізу мовних явищ. Робота містить фрагмент дослідження, що описує процедуру концептуального аналізу емпіричного матеріалу з англійської мови. Аналізуються особливості репрезентації образно-ціннісного складника визначеного концепту в англійському дискурсі антиутопії. Автор доводить, що концепт в англійському дискурсі антиутопії вербалізується такими лексичними одиницями: метонімія, епітети, псевдонаукова термінологія, евфемізми, прислів'я, порівняння. Найпродуктивнішими мовними засобами актуалізації концепту є метонімія, епітети та терміни.

Ключові слова: дискурс антиутопії, концепт, метонімія, епітет, термін.

Стоянова И. Д. Лексические средства вербализации образно-ценностной составляющей концепта *STATE* в дискурсе антиутопии

Статья посвящена изучению средств выражения концепта *STATE*, который является одним из базовых в концептуальном пространстве дискурса антиутопии. Исследование базируется на методологии и стратегиях когнитивной лингвистики и антропоцентрическом подходе к анализу языковых явлений. Работа содержит фрагмент исследования, в котором описана процедура концептуального анализа эмпирического материала из английского языка. Анализируются особенности репрезентации образно-ценностной

составляющей исследуемого концепта в английском дискурсе антиутопии. Автор приходит к выводу, концепт в английском дискурсе антиутопии вербализуется такими лексическими единицами: метонимия, эпитеты, псевдонаучная терминология, эвфемизмы, поговорки, сравнения. Самыми продуктивными языковыми средствами актуализации концепта являются метонимия, эпитеты и термины.

Ключевые слова: дискурс антиутопии, концепт, метонимия, эпитет, термин.

Stoyanova I. D. Lexical Means of Verbalization of the Figuratively Valuable Layer of the Linguocultural Concept *STATE* in Discourse of Anti-utopia.

The article deals with the comprehensive analysis of the ways of expressing the concept *STATE*, which is considered to be a constituent of the conceptual space of discourse of anti-utopia. The research is done within the framework of the anthropocentric, functional-cognitive linguistic paradigm and is based on the integrated methodology of cognitive studies. The article explores procedure of the conceptual analysis supported by the empirical evidence from English language. The investigation was carried out on the basis of belles-lettres texts of anti-utopia by English and American authors of the 20th century. The database includes 512 examples of contextual usage of the names of the concept *STATE*. The author provides a detailed description of the ways of expressing the figuratively valuable layer of the linguistic cultural concept *STATE*. Peculiar features of linguistic means of the figuratively valuable layer verbalization of the investigated concept in discourse of anti-utopia have been singled out. The author shows that the ways of expressing the concept in the English discourse of anti-utopia include the following lexical means: metonymy, epithets, terms, euphemisms, proverbs, simile. The most productive linguistic means of representation of the concept are metonymy, epithets and terms.

Key words: discourse of anti-utopia, concept, metonymy, epithet, term.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Теркулов В. І.